

## Ἀναλόγιον

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Θεωρητικές Σημειώσεις

### Υπάρχει Ρυθμός στην Ἐκκλησιαστική Βυζαντινή Μουσική;

τοῦ Παναγιώτη Δ. Παπαδημητρίου

π ρ ό χ ε ι ρ η ἔ κ δ ο σ η , 0 . 1

Χρόνος στην Ἐκκλησιαστική μουσική σαφῶς ὑπάρχει μὲ σαφῆ τὴν παραδοσιακὴ καταμέτρησή του [ΠΑΠ1], [ΠΑΠ2]. Ρυθμός ὑπάρχει;

Ὁ Κωνσταντῖνος Ψάχος στὰ τριάντα του, τὸ 1899, ἔδωσε μιὰ διάλεξη στὴν Κωνσταντινούπολη στὴν ὁποία ὑποστήριξε (βασισμένος σὲ ἐρευνητὲς τῆς Δύσεως) ὅτι ὑπάρχει «τονικός ρυθμός» στὴν ἐκκλησιαστικὴ βυζαντινὴ μουσική:

«Ἡ σύντονος μελέτη τῶν σημερινῶν τῆς Εὐρώπης σοφῶν (sic) ἐπὶ ἐκδόσεων ὁλονὲν πολλαπλασιαζομένων, ἀπέδειξεν ὅτι **ἅπαντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν ἄσματα ἔχουσιν ὡς βάσιν ἓν οἰονδήποτε μέτρον**. Τὸ μέτρον τοῦτο μεταβάλλεται ποικίλως κατὰ τοὺς τρόπους τοῦ ἄσματος διὰ τῆς κατ' ἀντιπάθειαν μίξεως ποδῶν ἐναντίων εἴτε ὁμοιογενῶν. Ἄλλες λέξεσι παρουσιάζουσιν ἰδιόρρυθμον ποιήσιν, συντεθειμένην διὰ κῶλων καὶ κομμάτων ἀρρhythμων. Ἡ ὕμνογραφία λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἔμμετρος πεζὸς λόγος, καθιστάμενος ποιητικὸς ἔνεκα τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ ὁμοτονίας ἐν τοῖς κῶλοις, ἔνεκα τῆς ἀκροστιχίδος καὶ ἔνεκα τῆς ὁμοιοκαταληξίας. Κάλλιον εἰπεῖν, **ἡ ὕμνογραφία κατέχει τὸ μέσον τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου. Βάσις τῆς ποιήσεως αὐτῆς εἶναι οἱ τόνοι τῶν λέξεων**, καὶ ἐπὶ τούτων ἐκτυποῦνται τὰ διάφορα ρυθμικὰ σχήματα εἰς τε τὰ κῶλα, τὰς φράσεις καὶ τὰς περιόδους ἐκάστου τροπαρίου. **Ἐπικρατεῖ δηλ. ἡ λεγομένη τονικὴ ρυθμοποιία** ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν προσωδιακὴν, τὴν στηριζομένην οὐχὶ ἐπὶ τοῦ τόνου τῶν λέξεων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς προσωδίας τῶν συλλαβῶν», [σ. 56, ΨΑΧ].

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Ψάχος ὑποστηρίζει (μᾶλλον τοῦ τὸν ὑποστηρίζουν οἱ «σοφοὶ (sic) τῆς Εὐρώπης») **ὅτι ὅλα τὰ**

ἐκκλησιαστικά μέλη ἀκολουθοῦν τὸν λεγόμενο «τονικὸ ρυθμό». Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ψάχου καὶ μετὰ ἐμφανίσθηκε τὸ ρεῦμα ποῦ θέλει τοὺς ψάλτες νὰ ψέλνουν κατὰ τὸν λεγόμενο «τονικὸ ρυθμό», δηλ. ἰσχυρὴ θέση καὶ ἀσθενεῖς ἄρσεις, ἢ κράτημα τῆς φωνῆς περισσότερο στὴν θέση, καὶ οἱ ἄρσεις νὰ «φεύγουν ὅπως-ὅπως».

Σὲ σαφῆ ἀντίθεση μὲ τὸν Ψάχο καὶ τοὺς ὁμοϊδεάτες του, βρίσκονται παλαιοὶ καὶ σύγχρονοι ψάλτες-θεωρητικοὶ [ΠΔΠ2]. Σὲ σαφῆ ἀντίθεση ὅμως ἔρχεται καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Ἐπίσκοπος Νύσσης (4ος αἰ.) μὲ τὴν ἐξῆς σαφῆ καὶ ἐπίκαιρη μαρτυρία του:

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο προσήκει μὴ παραδραμεῖν ἀθεώρητον, ὅτι οὐ κατὰ τοὺς ἔξω τῆς ἡμετέρας σοφίας μελοποιούς, καὶ ταῦτα τὰ μέλη πεποιήται· οὐ γὰρ ἐν τῷ τῶν λέξεων τόνῳ κεῖται τὸ μέλος, ὡσπερ ἐν ἐκείνοις ἔστιν ἰδεῖν, παρ' οἷς ἐν τῇ ποιᾷ τῶν προσωδιῶν συνθήκη, τοῦ ἐν τοῖς φθόγγοις τόνου βαρυνομένου τε καὶ ὀξύτονοντος καὶ (41) βραχυνομένου τε καὶ παρατείνοντος, ὁ ρυθμὸς ἀποτίκτεται, ἀλλὰ καὶ (42) ἀκατάσκευόν τε καὶ ἀνεπιτήδευτον τοῖς θείοις λόγοις ἐνεύρας τὸ μέλος, ἐρμηνεύειν τῇ μελωδίᾳ τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν βούλεται, τῇ ποιᾷ συνδιαθέσει, τοῦ κατὰ τὴν φωνὴν τόνου τὸν ἐγκείμενον τοῖς ῥήμασι νοῦν, ὡς δυνατὸν, ἐκκαλύπτων (43).

«Ἀλλὰ καὶ τοῦτο προσήκει μὴ παραδραμεῖν ἀθεώρητον, ὅτι οὐ κατὰ τοὺς ἔξω τῆς ἡμετέρας σοφίας μελοποιούς, καὶ ταῦτα τὰ μέλη [σημ. τὰ ἐκκλησιαστικά] πεποιήται· οὐ γὰρ ἐν τῷ τῶν λέξεων τόνῳ κεῖται τὸ μέλος, ὡσπερ ἐν ἐκείνοις ἔστιν ἰδεῖν, παρ' οἷς ἐν τῇ ποιᾷ τῶν προσωδιῶν συνθήκη, τοῦ ἐν τοῖς φθόγγοις τόνου βαρυνομένου τε καὶ παρατείνοντος, ὁ ρυθμὸς ἀποτίκτεται, ἀλλὰ καὶ ἀκατάσκευόν τε καὶ ἀνεπιτήδευτον τοῖς θείοις λόγοις ἐνεύρας τὸ μέλος, ἐρμηνεύειν τῇ μελωδίᾳ τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν βούλεται, τῇ ποιᾷ συνδιαθέσει, τοῦ κατὰ τὴν φωνὴν τόνου τὸν ἐγκείμενον τοῖς ῥήμασι νοῦν, ὡς δυνατὸν, ἐκκαλύπτων». [PG, 44, 444], [σ. 42-43, ΑΛΥΓ]

\* \* \*

## Αναφορές

1. [ΨΑΧ] Κωνσταντίνου Ψάχου, *Περὶ τοῦ ρυθμοῦ ἐν τοῖς ᾠσμασι τῆς Ἐκκλησίας*, Παράρτημα Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας, τεύχος α', Κωνσταντινούπολις 1900.
2. [ΑΛΥΓ] Αντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη, *Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, ἐκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 2003.
3. [ΠΔΠ1] Παναγιώτου Δ. Παπαδημητρίου, [Μιὰ Ἐκδοχὴ γιὰ τὴν Προέλευση τῆς Καταμετρήσεως τοῦ Χρόνου στὴν Ἐκκλ. Βυζαντινὴ Μουσικὴ](#), πρόχειρη ἔκδοση 0.1, 12/2/2006.
4. [ΠΔΠ2] Παναγιώτου Δ. Παπαδημητρίου, [Ὁ Χρόνος καὶ ὁ Ρυθμὸς στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ](#), πρόχειρη ἔκδοση 0.4, 10/6/2006.

\* \* \*

Παρακαλοῦμε ἐπικοινωνῆστε γιὰ τυχὸν σχόλια.

Ἀρχικό: 12/06/2006

Τρέχουσα (πρόχειρη) ἔκδοση 0.1: 12/06/2006

ἀποθηκευμένες (pdf) ἐκδόσεις: [0.1](#)

[panayiotis@analogion.net](mailto:panayiotis@analogion.net)